

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/281208429>

Tiananmen Meydanı'ndan Urumçi'ye Demokrasi/Özgürlük Yolu (From Tiananmen Square to Urumci: Path of Freedom)

Article · August 2009

CITATIONS

0

READS

270

1 author:



Cüneyt Yenigün

Sultan Qaboos University

65 PUBLICATIONS 129 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:



Iran and Gulf security relations [View project](#)



The Hurdle of Middle East Leadership [View project](#)

Tiananmen Meydanı'ndan Urumçi'ye Demokrasi/Özgürlük Yolu

Cüneyt Yenigün

Giriş

Doğu Türkistan'da Haziran ve Temmuz 2009'da meydana gelen acı olaylar dünya kamuoyunun dikkatini yeniden bölge üzerine çekti. Çin kaynaklarına göre 200 civarında olan ölü sayısı, bölgeden gelen haberlere göre 3.000 civarında. Çin her ne kadar ekonomisini 1972'den itibaren libelleştirse de, siyasal rejimi halen dünyada nadir kalmış komünist idarelerden biri. Sovyet Rusya'sında 1985'te teorik olarak, 1989'da ise fiilen başlayan reform hareketleri, hemen hemen tüm komünist ülkelere yayıldı. O dönemde ekonomisi liberal olan Çin'de de daha fazla özgürlük ve demokrasi adına birçok gösteri yapıldı. Bunların en önemlisi Tiananmen Meydanı'nda toplanan onbinlerce üniversite öğrencisine Çin ordusunun makineli tüfeklerle ateş açması ve Çin kaynaklarına göre 2.000, Batılı kaynaklara göre 5-6.000 civarında öğrenciyi öldürmesiydi. Aynı dönemde Sovyet Rusya'sında ise 90 yılın ardından ilk yerel seçimler yapılıyordu. İki büyük komünist ülkede farklı yollar seçildiği çok açıktı. Sovyet Rusya meşruiyeti arttırma adına (Perestroika, Galsnost, Demokratizatsia ve Yeni Düşünce ile) halkına açılmaya çalışıyor, Çin ise sistemi korumak adına yıllardır yaptığı gibi "yoldaşlarını" katlediyordu. 20 yıl sonra her ne kadar farklı sebeplerle çıkmış olsa da, onyıllardır süren komünizm ve dini/etnik baskıların bir neticesi olarak, bu sefer Doğu Türkistan'da patlak veren olaylara Çin Hükümeti'nin yine tek taraflı müdahale örneklerini yaşıyoruz. Tabii Doğu Türkistan'ın hikayesi Tiananmen'den çok farklıdır.

Doğu Türkistan'ın Gururlu Ama Acı Tarihi

Türkistan, Çin Seddi, Hazar Denizi, Sibiry, İran, Pakistan, Hindistan, Keşmir, Tibet arasında bulunan ve yüzölçümü 5.340.066 km² olan bölgedir. Batısında 5 Türk Cumhuriyeti Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan bulunmakta ve bu ülkeler Batı Türkistan olarak anılmakta, doğusunda kalan 1.824.418 km²'lik Çin'e bağlı özerk bölge olan ise Doğu Türkistan olarak adlandırılmaktadır. Doğu Türkistan özerk bölgesi Çin'in yüzlerce yıldır doğal sınırı olan Çin Seddi'nin ardındaki tek toprağıdır. Arkeolojik araştırmalar Doğu Türkistan tarihini 9.000 yıl öncesine dek götürmektedir. Bölge tarih boyunca hep Türk Devletleri'nin

hakimiyetinde kalmış, sırasıyla Hun İmparatorluğu, Göktürk Hakanlığı, Uygur, Karluk ve Karahanlı Devletlerine bağlı kalmıştır. Türkler ve Çinliler arasında geçen savaşlar boyunca Çinliler, tarihi İpek Yolunu kontrol altında tutmak için Doğu Türkistan'ı 6 kez istila etmişlerdir. Doğu Türkistan 751'den itibaren 1000 yıl süreyle ya Türk yönetimleri altında, ya da bağımsız olarak yaşamıştır. 1757'deki Mançur işgaliyle yeniden Çin işgali başlamış ve bu işgalden bu yana bölgede yüzlerce ayaklanma olmuştur.

Bu tarihten günümüze dek Doğu Türkistan'da, Doğu Türkistan İslam Devleti, Doğu Türkistan Devleti ve Doğu Türkistan Cumhuriyeti isimleriyle farklı dönemlerde 3 ayrı bağımsız devlet kurulmuş ve ilki Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Birincisi olan ve 1863 yılında Yakup Han yönetiminde, Şarki (Doğu) Türkistan İslam Devleti adıyla kurulan devlet, zamanın büyük devletleri Osmanlı, Rusya ve İngiltere tarafından tanınmış, ardından Yakup Han'ın Osmanlı Devleti'den talebi üzerine, Sultan Abdülaziz Doğu Türkistan'a hem yardım göndermiş hem de resmen himayesine almıştır. Bunun üzerine Doğu Türkistan'da Sultan Abdülaziz adına hutbe okunmuş, paralar bastırılmıştır. Diplomatik olarak Abdülaziz adına hutbe okunması ve para basılması bu bölgenin devlet başkanının Osmanlı Sultanı olduğu anlamına gelmektedir. Yakup Han'ın ardından, çıkan taht kavgası sonucunda ülke parçalanınca, 1878'de Çin, Doğu Türkistan'ı işgal etmiş ve 1884'de Doğu Türkistan'ın adını "yeni eyalet, yeni topraklar" anlamına gelen "Xingiang" (Sincan) olarak değiştirmiştir.

1911'de Mançu-Çin İmparatorluğu yıkıldığında Doğu Türkistan hala esaret altındaydı. 1933'de yeniden Doğu Türkistan Devleti adıyla bağımsızlığını ilan eden Uygurlar, ilk olarak eskiden bağlı bulunduları devletin devamı olan Türkiye'ye telgraf çekmiş ve ilk Dışişleri Bakanı'nın ifadesiyle "gök bayraktan al bayrağa selam" cümleleriyle mektubuna başlamıştır. Mustafa Kemal aydınlara bu ülke ile yakından ilgilenmeleri talimatını vermiştir. Bu bağımsızlık kararını engellemeye çalışan Çin, Rusya'dan asker ve silah yardımı almasına rağmen bu ayrılmayı engelleyemedi. II. Dünya Savaşı öncesi bölgeyi işgal eden Sovyetler, savaş sırasında askerlerini Doğu Türkistan'dan çekmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine Ali Han Töre öncülüğündeki Uygurlar 1944 tarihinde Gulca şehrinde Doğu Türkistan Cumhuriyeti'ni ilan ettiler. Fakat 5 yıl sonra 1949'da Mao'nun Komünist darbesinin hemen ardından Stalin'in de

onayı ile Çin, Doğu Türkistan'a girmiştir. Bölge o günden bu yana komünist rejim altında özerk bölge olarak Çin egemenliğinde yaşamaktadır.

Demografik ve İdari Yapı

Komünist sistemin kapalılığı nedeniyle Doğu Türkistan'ın demografik yapısı hakkında sağlıklı olarak bilgi sahibi olmak oldukça zordur. Ayrıca merkezi yönetim bilinçli olarak Türk nüfusunu olduğundan daha az göstermektedir. Uygur kaynaklarına göre, Doğu Türkistan'da 30 milyon müslüman Türk'ün yaşadığı, bunların etnik köken olarak Uygurların 24, Kazakların 3 milyon, Kırgızların 850.000, Özbeklerin 100.000, Tatarların 70.000, Taciklerin 80.000, Moğolların 100.000, Dunganların (Çinli Müslümanlar) 500.000, Çinlilerin ise 20-30 milyon olduğu toplam nüfusun ise 55-60 milyon olduğu değerlendirilmektedir. Çin kaynakları ise bölgede kabaca 8,3 milyon Uygur'un yaşadığını iddia etmektedir. Çin uyguladığı asimilasyon politikalarıyla Doğu Türkistan'ın demografik yapısını değiştirmeye çalışmaktadır. “Üretim ve İnşaat Ordusu”, “Güvenlik Birlikleri” gibi değişik isimler altında getirilen Çinli göçmenler, ülkenin önemli bölgelerine yerleştirilmektedirler. Getirilen Çinli göçmenlerle sayıları 1 milyonu bulan yeni şehirler kurulmuş, önemli sanayi ve iş kollarına bu göçmenler yerleştirilmiş ve özel imtiyazlar tanınmıştır.

1952'de Doğu Türkistan Sincan Uygur Özerk Bölgesi adıyla küçük özerk ünitelere parçalanan Özerk Eyalet haline getirilmiştir. Bugün Doğu Türkistan'da Turfan, Kumul, Aksu, Kaşgar, Hoten, İli, Çöçek ve Altay adını taşıyan sekiz “yönetim bölgesi” vardır. İli Kazak Özerk Yönetim Bölgesi, Börtala Moğol Özerk Yönetim Bölgesi, Cimisar Huy Özerk Yönetim Bölgesi, Bayangol Moğol Özerk Yönetim Bölgesi ve Kızılsu Kırgız Özerk Yönetim Bölgesi olmak üzere beş özerk alt bölgeye ayrılmıştır.

Ekonomi ve Doğal Kaynaklar

Bölge zengin petrol yataklarıyla doludur. Doğu Türkistan'ın petrol rezervi, Çin'in toplam petrol rezervinin %80'ninden fazladır. Çin, Fransız ve Alman petrol şirketlerinin bölgede yaptığı araştırmalarda Irak ve İran'dan daha fazla petrol olduğu belirtilmektedir. Çin'de bulunan, 148 çeşit madenin 118 çeşidi Doğu Türkistan'da çıkarılmaktadır. Doğu Türkistan'da şimdiye kadar 5.000 yerde maden bulunmuş olup, bu Çin'deki bütün maden ocaklarının %85'ini teşkil eder.

Bugün Doğu Türkistan'ın 50 altın yatağı, 7 bakır, 32 kurşun, 46 demir, 5 uranyum (12 trilyon), 5 volfram, 13 kalay, 2 cıva, 6 amonyak, 70 kömür (170 milyar ton) maden ve yatağı bulunmaktadır. Tüm dünyanın tuz ihtiyacını 1000 yıl süreyle karşılayabilecek büyüklükteki tuz madeni de başlı başına bir zenginliktir. Bölge aynı zamanda Çin'in tarım ambarı niteliğindedir. Çok kaliteli pamuk üretimi Çin'in toplam üretiminin yarısını oluşturmaktadır. Tüm bu zenginliklere rağmen tüm gelirlerin komünist sistem gereği Pekin'e aktarılması Doğu Türkistan şu an dünyada en geri kalmış bölgelerden biri yapmaktadır.

Kültür ve Eğitim

Dünyanın en eski medeniyetlerine beşiklik etmiş olan bölge ve özellikle Kaşgar şehri, 840-1212 arasında tüm Türk dünyasının en önemli eğitim ve kültür merkezi haline gelmiş, Divan-ı Lügat it-Türk, Kaşgarlı Mahmut tarafından burada yazılmıştır. Şu anki durum itibariyle Doğu Türkistan'da 40 üniversite ve 90 lisansüstü uzmanlık okulu vardır. Halkın % 50'si Uygur Türkçe'si ile konuşmaktadır. 1000 seneden beri kullandıkları Arap Alfabeti 1969'da yasaklanmıştır. Okuma yazma bilenler % 40 civarındadır. Yayınların ancak %16'sı Uygur Türkçesi'yle çıkmaktadır. 1998 yılında alınan bir kararla üniversitelerde eğitim Çince ağırlıklı yapılmaya başlanmıştır.

DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ GENEL SORUNLAR

Resmi İsim: “Doğu Türkistan” adı, ülkenin resmi, tarihi, siyasi, coğrafi ve milli adıdır. “Yeni müstemele”, “Yeni kazanılan yer” anlamlarını taşıyan “Şincang”, “Xingiang” veya “Sinkiang” adları Doğu Türkistan adını unutturmak amacıyla 1884 yılında Mançu-Çin yönetimi tarafından değiştirilmiştir. Halbuki Doğu Türkistan gibi aynı statüde bulunan Mançurya'nın, İç Moğolistan'ın ve Tibet'in milli adları aynen kullanılmaktadır.

Özerklik: Çin İdaresi Doğu Türkistan'ın tarihi sakinleri ve tüm özellikleriyle aynı olan çeşitli Türk Boylarını 13 ayrı millete ayırmıştır. Ülkeyi bu boyların adı ile özerk bölge, özerk il, özerk ilçe ve hatta özerk köylere ayırmıştır. Bu özerk yönetimlerin başındaki idareciler Türklerden tayin edilir ancak, bunların yardımcıları daima Çinlilerden oluşur. Fakat bütün yetki ve sorumluluk Çinli yardımcılarının elindedir. Özerk yönetimin idarecilerinin atanması seçim ile değil, Merkezi Çin Hükümeti tarafından tayin ile gerçekleştirilmektedir.

Göçmenler: Doğu Türkistan'ın en önemli sorunlarından birisi, bölgeye planlı şekilde yerleştirilen Çinli göçmenler meselesidir. Bölgenin demografik yapısını değiştirmek, halkı kontrol ve baskı altında tutmak, Türk nüfusunu azınlığa düşürmek, gelecekte yapılması muhtemel referanduma hazırlanmak gibi amaçlarla sistemli şekilde Çin Hükümeti'nce bölgeye yerleştirilen Çinli göçmenler; toplumun güvenliğini, huzurunu bozmakta, sosyal dengeleri altüst etmektedir. Aynı zamanda bölemedenköyler, kasabalar toplanıp Çin'in diğer bölgelerine zorla tehcir edilmektedirler.

Eğitim: Çinliler, binlerce Uygur, Kazak ve diğer öğretim görevlilerini Sovyet yanlısı diye suçlayarak okuldan uzaklaştırıp, mecburi çalışma kamplarına göndermiştir. Çin Anayasası, mevcut yasalar ve Özerk Bölge yasaları ile Doğu Türkistan Türklerinin kendi dilleri ile eğitim görmeleri, anadilleri ile kültürlerinin korunması ve geliştirilmesi belirtilmiş olmasına rağmen, uygulamada bu hakların hiç biri mevcut değildir.

Dil: Özerklik Yasası'nda, özerk bölgede resmi dil, etnik halkın ana dili olarak belirtilmiştir. Ama, eğitimde ve istihdamda Çince bilmeyenlere bu hak verilmemektedir. Çince bilmeyen Türk öğrenciler kontenjan açığı olmasına rağmen, üniversite ve yüksek okullara kayıt olamamaktadır. Basın Yayın ürünlerinin büyük bir bölümü Çince'dir. Türkçe yayınların oranı sadece % 16'dır.

Din: Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. maddesi'nde "herbir Çin vatandaşı dini inanç ve özgürlüğüne sahiptir, devlet, vatandaşın normal dini faaliyetlerini korur, kimse dini bahane ederek sosyal düzeni bozamaz, insanların sağlığı ile oynayamaz ve devletin eğitim programına karşı çıkma girişiminde bulunamaz; dini inanç, dini cemaat ve dini hareketler dış güçlerin kontrolünde olamaz" yazılıdır. "Din Hürriyeti"ne anayasa ile müsaade edilmiş olmakla birlikte, dini inanç, dini cemaat ve dini hareketlerin tüm yabancı dünya ile ilişkileri kesilmiş ve Devlet Eğitim Programı ile baskı ve kontrol altına alınmıştır. Bugün camiye giden bölgedeki insanlar önce fişlenip ardından, sorgusuz sualsiz tutuklandıkları için camiler boşalmış durumdadır.

Nükleer Denemeler: Çin'in "Nükleer Araştırma Merkezi" ve "Atom Deneme Alanı" Doğu Türkistan'ın Lob-Nor bölgesindedir. Çin, bu bölgede ilk olarak 1964'de bu yana hiçbir koruyucu tedbir alınmadan ilk atom bombasını patlatmış, bugüne dek toplam 48 nükleer test gerçekleştirmiştir. Çin nükleer silahların sınırlandırılması konusunda uluslararası anlaşmalara aykırı olarak 15 Mayıs 1995 tarihinde yaptığı nükleer denemeyi laboratuvar testlerini gerçekleştirecek bilgisayar teknolojisinin olmadığı gerekçesiyle yerüstünde yapmıştır. Bu nükleer denemeler, çok şiddetli sarsıntılara (6.8) sebep olmaktadır. 1984'deki patlamadan sonra, ülkenin güneyindeki tarihi kent Kaşgar'da yapılan bir araştırmada 5 bin kadar gencin hemen hemen aynı zamanlarda kör veya felç oldukları tesbit edilmiştir.

Doğum: Çin Hükümeti aile planlama politikası adı altında Doğu Türkistan'da Türk nüfusunun artmasına engel olmak için, doğum kontrolü kanununu acımasızca uygulamaktadır. Bu kanuna göre şehirlerde oturanların 1 köylerde oturanların 2'den fazla çocuk sahibi olmaları yasaktır. Kota fazlası olarak doğan bebekler, Çin Devlet Planlama görevlilerinin baskısıyla doktorlar tarafından ailelerin rızası alınmadan götürülmekte ve ilaçla, iğneyle öldürülmekte, hatta bazen bebekler anne karnındayken bile katledilmektedir. Geniş kırsal kesimlerde yasağa uymayan hamile kadınlar zorla evlerinden alınıp gayri sıhhi şartlar altında toplu kürtaj yapılmaktadır. Kural dışı doğan çocuklara isim verilmemekte, vatandaşlık hakkı tanınmamaktadır.

Asimilasyon: Çinli yetkililer, Uluslararası Af Örgütü de dahil olmak üzere uluslararası insan hakları örgütleri temsilcilerinin araştırma yapmak üzere Doğu Türkistan'a girmelerine izin vermemektedirler. Doğu Türkistan'da dış dünyaya insan hakları ihlalleri ile ilgili bilgi aktardığı tespit edilen herkes keyfi gözaltı, işkence ve öteki ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadırlar. Bu baskıdan dolayı bölgeden bilgi akışı hemen hemen durmuştur. Bunun bir örneği de, son on yılda bölgedeki ölüm cezaları ve infazlar konusunda uluslararası kamuoyunun bilgisinin olmamasıdır. 2002 yılına kadar Uluslararası Af Örgütü, Doğu Türkistan da dahil olmak üzere Çin'in bütününde yıllık olarak bu tür vakaları belgeleyen raporlar yayınlamıştır. Çin'de insanların siyasi suçlar yüzünden ölüm cezasına çarptırıldığı tek yer Doğu Türkistan'dır. Resmi medya, olayları nadiren duyurmakta veya ölüm ve infazların teröristlerle yapılan çatışmada meydana geldiği bildirmektedir. 11 Eylül 2001'den itibaren Çin de uluslararası modayı takip

ederek, Doğu Türkistan'da uyguladığı sert önlemleri, sindirme politikalarını, insan hakları ihlallerini ve Çinlileştirme politikalarını, terörle hatta El-Kaide elemanlarıyla savaşın bir parçası olarak gerekçelendirerek uluslararası arenada meşruiyet oluşturmaya çalışmaktadır. Aralık 2001'de Çin, kendi ifadesiyle "terörist" suçları cezalandırmak için yasanın zaten içerdiği önlemleri daha da kesin hale getirmek amacıyla Ceza Yasasının bazı maddelerini değiştirdi. Uluslararası Af Örgütü Mart 2002'de yayınladığı bir raporda bu değişikliklerin ifade ve dernek kurma özgürlüğünü daha da bastırmak için kullanılabileceğine dair kaygılarını ifade etti. Sürgündeki Doğu Türkistanlılar, aileleri ile yaptıkları telefon konuşmalarının yetkililer tarafından dinlendiğini ve akrabalarını tutuklayacakları korkusuyla görüşmemektedirler. Merkezi hükümet, Doğu Türkistan'da kalan aile üyelerine pasaport ya da başka seyahat belgelerini vermeyerek ülke dışındaki akrabalarını görmelerini engellemektedir.

Fakat Çin'in Doğu Türkistan'da yaptığı en korkunç şey asimilasyon ve etnik temizleme hareketidir. Rakamlar dünya tarihinde görülmemiş boyutlardadır: 1949-2008 arasında öldürülen Uygurların sayısı 59 milyondur! 1949 - 1952 yılları arasında 2 milyon 800 bin, 1952 - 1957 arasında 3 milyon 509 bin, 1958 - 1960 arasında 6 milyon 700 bin, 1961 - 1965 arasında 13 milyon 300 bin, 1965'ten sonraki olaylarda tam 35 milyon kişi öldürülmüş veya tutuklanarak bir daha geri dönmemişlerdir. Haziran 2009'da New York Times'ta Anayasa eski hukukçusu Gleen Greenwald imzalı yazıda olduğu gibi "eğer Uygurlar müslüman değil de Hristiyan olsalardı Batı tüm bunlara izin verir miydi?" sorusu oldukça yerinde bir sualdir.

DÜNYA VE DOĞU TÜRKİSTAN

ABD soğuk savaş döneminde Komünist Blok içerisindeki farklı etnik gurupları Komünist Devletleri zayıflatıcı bir unsur olarak kullanmak üzere desteklemiş ve örgütlemiştir. Yetmişli yılların başında ABD politika değişikliğine giderek Rusya'ya karşı Çine yakınlaşmıştır. ABD her ne kadar Doğu Türkistan'da olanları en iyi bilen ülke olsa da, hem Çin ile olan ekonomik ilişkilerini bozmamak, hem de daha sonra gerektiğinde kullanmak üzere, Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlallerini görmemezlikten gelmektedir.

Zaten benzer sorunları olan Rusya Federasyonu da, Çin'i Doğu Türkistan konusunda kınamaktan çok uzaktır. Tam tersine Şangay İşbirliği Örgütü (Rusya, Çin, Kazakistan,

Kırgızistan ve Tacikistan, Türkmenistan) de 2 aktörü birbirine siyasi ve ekonomik olarak daha da yakınlaştırmıştır. Türk Cumhuriyetleri içinde de Çin'e söz söyleyebilecek bir otorite ve güç bulunmamaktadır. Aksine bölge ülkeleri Çin ile güvenlik ortamını inşa etmekle birlikte bölgedeki devletlerin güvenliği için tehdit oluşturan bağımsızlıkçı ve İslamcı görüşlere karşı Çin ile işbirliği içindedirler. Bağımsızlıklarını kazandıktan sonraki ilk iki yıl içinde Türk Cumhuriyetleri'nin bütün liderleri Çin'i ziyaret etmiştir. Hepsi de Çin ile aralarını iyi tutmak istemekte ve Doğu Türkistan sorununu gündeme bile getirmemektedirler.

Çin pazarını kazanmak için birbirleriyle yarışan Avrupa ülkelerinin rekabetini çıkarları doğrultusunda kullanmayı iyi bilen Pekin yönetimi, ABD'ye karşı denge oluşturabilmek için AB ile olan ilişkilerini geliştirmektedir. Çin Devlet Başkanı Hu Jintao, Kasım 2005'de yaptığı AB ülkeleri ziyaretinde İngiltere, Almanya ve İspanya'ya resmi ziyaret gerçekleştirdi. Çin ile üç AB ülkesi liderinin gündemini ikili ticaret, iklim değişimi, uluslararası güvenlik, göç ve yoksulluğun giderilmesi konuları oluşturdu. Jintao'nun en önemli beklentisi AB'nin 1989 yılında Çin'e koyduğu silah ambargosunun kaldırılmasıydı. Ancak başından beri ABD, böyle bir adım atılırsa Avrupa ile savunma işbirliğini sınırlayacağı tehdidinde bulunarak, AB ülkelerinin silah ambargosunu kaldırmalarını engellemektedir. Çin ile AB arasındaki ilişkilere genel olarak bakıldığında, ticaret konusunda işbirliği ve ortaklık ilişkileri gelişirken, insan hakları konusunda gerginlik yaşanmaktadır. Çin'in Doğu Türkistan'da yaptığı insan hakları ihlalleri ve insanlık dışı uygulamaları basın-yayın organlarında yer alırken, devletler düzeyinde dillendirilmemektedir. 2003 sonrasında Almanya, Doğu Türkistan'daki faaliyetleri “terörist eylem”olarak tanımlamıştır.

Afganistan Başkanı Karzai ise, Çin ile ilişkilerini üst düzeyde tutmak için elinden geleni yapmakta ve 2002'deki açıklamasında “Afganistan'daki teröristler esas olarak yok edilmiştir; biz yeni teröristlerin tekrar ortaya çıkmasına ve komşu ülkelere zarar vermesine izin vermeyeceğiz” diye güvence vermiş ve Afganistan'da bulunan Uygurların Çin'e iade edilmesi ve “Doğu Türkistan Teröristleri”ne karşı işbirliği yapacağına dair söz vermiştir. Bunun üzerine Çin, Afganistan'a 150 milyon dolar yardımda bulunmuştur..

Dönemin İran Cumhurbaşkanı Hatemi, 2000'deki Çin ziyareti sırasında Doğu Türkistan'ı da ziyaret sebebini “Müslüman halklarla buluşma geleneğinin devamı” olarak açıklamış ve

Müslümanların ortak çıkarlarından dolayı Çin'in bölgenin durumunu iyileştirme yönünde önemli rol oynayabileceğini belirtmiştir.

TÜRKİYE, ÇİN VE DOĞU TÜRKİSTAN

Türkiye birçok Avrupa devleti gibi Çin Halk Cumhuriyeti ile 4 Ağustos 1971 tarihinde diplomatik ilişki kurmuştur. O yıllarda, Pekin'in dış politikası hem SSCB hem de ABD "emperyalizmine" karşı çıkmak ve Üçüncü Dünya ülkeleri ile işbirliği yapmak çizgisini izliyordu. 1960'larda doğusunda ABD, batısında ise SSCB'nin tehdidi altındaydı. 1960'ların sonlarına doğru ABD'nin Rusya'ya karşı stratejik ortaklık bahanesiyle Çin ile ilişkilerini düzeltme yoluna girmiş, ABD'nin bu keskin politika değişikliğine paralel olarak Türkiye de gecikmeksizin Çin Halk Cumhuriyeti ile sıkı ilişkiler kurmaya çalışmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler 1980'li yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır. İlk ziyaret dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından 1982'de gerçekleştirilmiştir.

Türk-Çin ekonomik ilişkilerinde başlıca sorun, iki ülke ticaretinin son yıllarda Türkiye aleyhine açık vermesidir. Çin'e ihracat 1 milyar \$ iken, Çin'den ithalat 15 milyar \$ civarındadır.

1990-1994 yılları arasında Doğu Türkistan problemini de içeren ve Çin Milli Sosyal Bilimler Fonu tarafından yürütülen "Pan İslamizm ve Pan Türkizm'in Doğu Türkistan'daki yayılmaları ve buna karşılık uygulanacak tedbirler" adlı raporunda, Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketinin menşeinin Türkiye olduğu ileri sürülmüştür.

Türkiye'nin Doğu Türkistan'a 1996 yılına kadar verdiği destek, günübürlük çıkışlarla sınırlı kalmış ve sistemli bir politika haline dönüşmemiştir. Ayrıca Türkiye doğrudan Çin'i karşısına almaktan kaçınmış, 1996 yılından itibaren Doğu Türkistan sorununa daha mesafeli yaklaştırmaya başlamıştır. Bu dönemde Çin'le kurulan yakın ilişkilerin özellikle silah alım anlaşmalarının etkisiyle, Ankara-Pekin ilişkileri gelişmeye başlamıştır. 1996-2002 arasında Türkiye Çin'in toprak bütünlüğünü öncelikli olarak göz önünde bulunduran bir politika izlemiştir. Fakat Türkiye'nin iki yönlü Çin politikasını kesin hatlarla birbirinden ayırmak mümkün değildir. Türkiye'nin hükümetlere göre değişen Çin ve Doğu Türkistan politikalarını açıkça görebilmek mümkündür.

Özal Dönemini Doğu Türkistan'a destek dönemi olarak adlandırılabilir. Bu dönemde Doğu Türkistan hükümetleriyle görüşülmüş ve dünya kamuoyunda Çin karşısında destek verilmiştir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal Mart 1992'de İstanbul'da Doğu Türkistan eski Devlet Başkanı İsa Yusuf Alptekin ile görüşmüş, "Sovyet yönetimi altındaki Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığını ilan etmesinden sonra sıranın Doğu Türkistan'a geldiğini" söyleyerek Doğu Türkistan davasına açıkça destek vermiştir. Sultanahmet meydanındaki bir parka İsa Yusuf Alptekin'in adı verilmiş ve parkın açılışı devlet erkanının da katıldığı büyük bir şölene dönmüş ve konuşmalarla Çin'e sert mesajlar verilmiştir. Diğer yandan Ankara'daki Çin Büyükelçisi parkın ve Doğu Türkistan Anıtı'nın açılışının Çin'in içişlerine müdahale olduğunu söyleyerek durumu protesto etmiş, Türk Dışişleri Bakanlığı ise Türk Hükümeti'nin yerel yönetimlere doğrudan müdahale etme hakkının olmadığını belirtmiştir.

1995 tarihlerinde İzmir'de düzenlenen Dünya Türkleri Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Üçüncü Konferansı'nın açılış konuşmasında dönemin Cumhurbaşkanı Demirel "Çin Seddi ve Balkanlar arasında 200 milyon Türkçe konuşan halkın yaşadığı tarihi bir gerçektir. Yüzyıllar boyunca aynı ortak tarihi, dili ve kültürü paylaşan Türk halkları birbirinden uzak tutuldu. Onlardan bazıları şimdi bağımsızlığını kazandı, bazıları yarı bağımsız durumda ve bazıları ise hala yabancı egemenliği altında yaşıyorlar" şeklinde konuşarak Türkiye'nin Doğu Türkistan'a desteğini açıkça belli etmiştir.

1996'dan itibaren Türkiye'nin Doğu Türkistan politikasının değişmekte olduğu görülmektedir. Özellikle Türk Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı bu yöndeki tavırlarını açık bir şekilde ortaya koymuşlardır. Çin'in yoğun diplomatik çabaları sonucunda Dışişleri Bakanlığı, İsa Yusuf Alptekin'in adını taşıyan parkın kapatılmasını, Doğu Türkistan bayrağının indirilmesini ve Doğu Türkistan Şehitleri Anıtı'nın yıkılmasını istedi. Çin'in yoğun baskısı sonuç vermiş ve parkın adı değiştirilmiştir. Ecevit'in şu sözleri Türkiye'nin 1996 sonrası Çin politikasını iyi özetlemektedir: "Türk halkı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Çin'in bütünlüğüne çok büyük önem verdiğini belirttim. Şunu da eklemek isterim ki, kanımca Türkiye'de bazı çevreler marjinal gruplar halinde olsa da bu konuyu gündemde tutacak olurlarsa, Sincan'daki Müslümanlar güç durumda kalabilirler. Şimdi bildiğim kadar, Çin geniş ekonomik

olanakları bulunan o bölgenin de kalkınması için bazı hazırlıklar yapıyor. Eğer siyasi sorun olmaya devam ederse, tavırları sertleşebilir. Onun için bu konuda Çinlilerin hassasiyetini göz önünde tutmak gerekir.” Ankara’nın bu resmi politikası çerçevesinde Başbakanlık, Şubat 1999’da Türkiye ve Çin arasında ciddi sorun yaratan “ Doğu Türkistan Uygur Özerk Bölgesi” ile ilgili gizli bir genelge yayınladı. Devletin tüm birimlerine gönderilen genelgede, bu bölgenin Çin’in toprak bütünlüğü içinde değerlendirilmesi gerektiğine işaret edilerek, Doğu Türkistan adına faaliyet gösteren vakıf ve derneklerin toplantılarına herhangi bir bakan veya devlet görevlisinin kesinlikle katılmaması istendi. Yine Ekim 1999’da İstanbul’da gerçekleştirilen operasyonlarda, Doğu Türkistan Kurtuluş Örgütü üyesi oldukları belirlenen ve Çin hedeflerine karşı saldırılarla ilişkisi bulunan 10 kişi yakalandı. Çin Cumhurbaşkanı Jiang Zemin’in Nisan 2000’deki Türkiye ziyareti ile Ankara-Pekin ilişkileri yeni bir eksene oturdu. 1996’dan sonra Ankara’nın takip etmeye çalıştığı Çin ile iyi ilişkiler kurma politikası, bu ziyaretle birlikte doruk noktaya ulaşmıştır.

2002’den itibaren bir yandan Çin ile ikili ve ticari ilişkiler geliştirilirken, diğer yandan Doğu Türkistan meselesine özellikle STK’lar aracılığıyla destek vermeye başlanmıştır. Zamanla Doğu Türkistan’a verilen önem, devlet ve hükümet düzeyinde de kendini göstermeye başlamış, Türk hükümeti görüşmelerde Doğu Türkistan hakkındaki iyi temennilerini Çin Hükümeti’ne dile getirirken, diğer yandan bölgeye ziyaretler de düzenlemeye başlamıştır. En son Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Haziran 2009’daki Doğu Türkistan ziyareti bunu doruk noktaya taşımıştır. Temmuz 2009’daki olaylar sırasında Çin kaynaklarına göre 200, Uygur kaynaklarına göre 3.000 ölümün ve tutuklanan 6.000 Uygurlu’nun idamla karşı karşıya olduğunu açıklamasının ardından, Dışişleri Bakanı Davutoğlu’nun, Çin Dışişleri Bakanı Yang Jiechi’yi arayarak, kamuoyunda oluşan tepkiyi aktarması ve “insan hakları perspektifinden bu olaylara yaklaşılarak sorununun şeffaflıkla ve ivedilikle sonuçlandırılması gerektiğini” iletmesi Türkiye’nin konuya seyirci kalmayacağını gösterir nitelikteydi. Hemen ardından Başbakan Erdoğan’ın Türkiye’nin BM Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyesi olarak konuyu BM’ye taşıyacağını açıklaması ve Temmuz ortasında “adeta soykırım” sözcüklerini kullanması, hem Çin’in tepkisini çekmiş, hem de tüm dünya kamuoyunun dikkatini Doğu Türkistan’a çevirmesine yol açmıştır. Bu pencereden bakıldığında Türkiye’nin hükümetler düzeyinde en üst ilgisini 2009 yılında gösterdiğini

görüyoruz. Geçmişte milyonlarca Uygurlu öldürülürken sessiz kalan Türkiye ile bugünün Türkiyesi ve Doğu Türkistan'a ilgisi arasında büyük fark oluşmuştur.

SONUÇ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Son yıllarda Doğu Türkistan'ın Çin açısından önemi daha da artmış ve Doğu Türkistan'ı ajandasının ilk sayfasına koymuştur. Dünya ülkelerinin hammadde ve enerji alanındaki gösterdikleri kıyasıya yarış, Çin'in elinde bulunan kaynağı kaybetmemek ve boru hatları güzergahını güvenli tutmak amacıyla Çin Doğu Türkistan Türklerine uyguladığı asimilasyon faaliyetlerini artırarak sürdürmesine neden olmuştur. Bu uygulamalar ABD, BM, Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme kuruluşlarının her yıl yayınladıkları insan hakları ihlallerini içeren raporlarla doğrulanmaktadır.

Uygurlar, Doğu Türkistan'ın bağımsızlığına inanmalı ancak, bağımsızlığı kan dökülmeden uluslararası resmi destek ile sağlayıncaya kadar sabretmelidir. Otonomi içerisinde soruna barışçıl çözümler bulma konusunda uluslararası toplumla işbirliği yapmalı, diğer ülkelerle direkt, aktif ve pozitif ilişkiler kurmalı, davalarını her platformda duyurmalıdırlar. İkili ilişkilerde ve uluslararası oturularda Çin, Doğu Türkistan'da olabilecek derin krizleri önlemek için Doğu Türkistan'ın Çin anayasasında mevcut otonomisini vermeye ikna edilmelidir. Bölgeyle bağı ve menfaati olan Japonya, Pakistan, Hindistan, İran, Türkiye gibi diğer ülkelerle, bölgeyi kalkındıracak ekonomik, sosyal ve bölgesel dinamik gelişmelere neden olabilecek her türlü işbirliği geliştirilmelidir.

Türkiye'nin bölgede Osmanlı döneminden kalan efsanevi bir imajı, Çin sınırlarının içlerine kadar ulaşan ortak etnik kökleri, müslümanlık çerçevesinde şekillenen ortak bir din paydası ve ekonomik bağlamda karşılıklı büyük faydalar sağlayabilecek büyük bir ticari potansiyeli bulunmaktadır. Bu bağlamda Doğu Türkistan'ın rolü artmaktadır. Bölge halkları Türkiye'ye bölgede kıyasıya yarışan Çin ve Rusya'nın aksine korkuyla değil, sempatiyle bakmakta ve Türkiye'yi bölgeye art niyetsiz olarak yatırım yapabilecek yegane ülke olarak görmektedirler. Doğu Türkistan'la olan bağlar geliştirilmeli ve daha ziyade ekonomik ve kültürel bağlar kuvvetlendirilmelidir. Bölgede olan vahşet ve insan hakları ihlallerini uluslararası forumlarda dile getirmeli ve başta BM ve 57 üyeli İslam Konferansı Örgütü olmak üzere

uluslararası kuruluşları bu konuda göreve çağırmalı ve raporlar yayınlamasını sağlamalıdır. Yapılan insan hakları ihlalleri uluslararası kuruluşların ve insan hakları kuruluşlarının ajandasına taşınmalıdır. Doğu Türkistan gençlerine Türkiye’de eğitim yapma imkanları sağlanmalıdır. Bölgedeki Türk okullarının çağdaş normlara uygun ve bilimin ışığında eğitim yapmalarını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Üniversiteler ve diğer bilimsel kuruluşlar arasında karşılıklı bilimsel işbirliği geliştirilmeli, müşterek araştırma kurumları kurulmalı, bilimsel araştırma ve yayın faaliyetlerine önem verilmelidir.

Çin Hükümeti terörizm ve terör içermeyen politik radikalizmi birbirinden ayırt etmeli, Doğu Türkistanlıların Çin anayasasında var olan otonomilerini vermeli, Doğu Türkistan'a göçü durdurmalı, Doğu Türkistan'a Tibet modeline benzer uygulamalarla etnik varlığına saygılı, ekonomik ve sosyal kalkınma programı uygulamalı, bölgenin kültürel, demografik ve ekolojik karakteristikleri korunmalı, Çin’den Doğu Türkistan’a planlı olarak getirilen sistematik göçe son vermeli, bu amaçla devletçe yapılan teşvik ve propaganda durdurulmalı, Çin’in de imzaladığı BM’in Irk Ayrımcılığını Kaldırma Komitesi ile garanti altına alınan “Bir yerden ayrılma”, “taşınma” hakkının Uygur Türklerine de uygulamalı, şehirlere göçmelerine engel olmamalı bu konuda mevcut yasa ve yönetmelikler kaldırılmalı, Doğu Türkistanlıların yurtiçi ve yurt dışına yapacakları seyahatlere getirilen kısıtlamalar kaldırılmalıdır. Hızla artan nüfusun önüne geçilmesi için uygulamaya konulan nüfus planlaması ve buna bağlı olarak yürütülen doğum kontrolü uygulamasına, Çin’de nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu bölge olan Doğu Türkistan’da son verilmelidir. Lop-Nor bölgesinde yapılan nükleer denemeler uluslararası baskılar sonucu durdurulmuştur. Nükleer Denemelerin devam etmesi halinde bundan sadece Doğu Türkistan halkı değil tüm komşu ülkeler de olumsuz etkilenecektir.

91 sonrası uluslararası sistemde bağımsızlık yolunda ilerleyen milletler/bölgeler, sistemin güçlü aktörlerine bir çeşit “kan bedeli” gibi “bağımsızlık veya devlet bedeli” ödemektedirler. Bugün Kosova kendisini tanıyan devletlere ülkenin doğal kaynaklarını uzun yıllar işletme hak ve imtiyazlarını vermiştir. Doğu Timor’da da aynı durum yaşanmaktadır; Doğu Timor kendisinin bağımsızlık yolunda en büyük destekçisi Portekiz ve AB’ye ülkesindeki doğalgaz ve petrol çıkarım ve işletim haklarını vermiştir. Musul, Kerkük ve tüm Irak’ta da aynı sahne yaşanmaktadır. Irak’ı “Saddam’dan kurtaran ABD” Irak’taki hemen hemen tüm petrol

kuyularının başına oturmuştur. Doğu Türkistan da bölgesindeki altın, petrol, doğalgaz kömür ve uranyum madenlerini bağımsızlık yolunda bedel olarak vermeye hazır gözükmektedir; bunu tüm uluslararası platformlarda sık sık dile getirmektedir. Diğer aktörlerin çekindiği en önemli sorun, Endonezya veya Yugoslavya'dan çok daha güçlü bir Çin'in konunun baş aktörü olmasıdır.

Çin uluslararası platformda çok güçlüdür, çünkü veto hakkını elinde tutan BMGK daimi üyesidir; ama bu Doğu Türkistan'ı baskı ve kaba güç ile elinde tutacağına garantisizdir. Sovyet Rusya da 1991'de 15 parçaya dağılırken BMGK daimi üyesiydi. İkincisi Çin Yönetimi klasik komünist tekniklerle yani idam, infaz gibi çok sert tedbirlerle Doğu Türkistan'ı yok edemez ve hatta ilelebet idare de edemez. Çin Yönetiminin (ve hatta tüm iktidar sahiplerinin) unutmaması gereken klasikleşmiş bir siyaset bilimi kuralı vardır: İktidarın güç ve meşruiyet üzerine kurulu olduğu gerçeği. Güç, ülke içindeki suçlulara karşı polis, dış tehlikelere karşı ordudur; meşruiyet ise hükümet / devlet politikalarının halk tarafından kabul görmesidir. Bu iki kuralı, ama özellikle meşruiyet sorununu, gözardı eden iktidarlar er veya geç ya yıkılır, ya da sözkonusu bölge üzerinde iktidarlarını kaybederler. Miloseviç Yugoslavyası, Sovyet Rusyası, Saddam Irak'ı bunun yakın örneklerindedir. 1989'daki Tiananmen Meydanı'ndaki, hem de Çinli öğrencilerin istediği "daha çok demokrasi ve özgürlük" taleplerini görmek istemeyen Çin, Doğu Türkistan gibi "yeni" işgal ettiği bölgelerde, ya politikalarını meşru hale getirir, ya da binlerce yıldır dünya tarihinin tekerrür ettiği gibi bu bölgede iktidarını kaybetmeye mahkumdur.

References

Daha geniş bilgi için bkz:

Yenigün, Cüneyt, “Strategic Depth: Turkey’s International Position”, *The Review of International Affairs*, 2 (2), 2002, 120-123.

Yenigün, Cüneyt, “Milli Egemenlik ve Supranasyonalizm İkilemi: AB ve Türkiye’nin Dış Politikalarının Analizi”, (National Sovereignty and Supranationalism Dilemma: The Analyses of Turkey’s and EU’s Foreign Policies), (in) Aykaç, M., Parlak, Z. (Ed.): *Turkey- EU Relations with All Aspects*, Elif Publications, Istanbul, 2002, 369-416.

Yenigün, Cüneyt, “An Emerging International Actor in Eurasian Stage: OBSEC” *Turkish Review of Eurasian Studies*, 5, 2005, 159-196.

Yenigün, C., Öztürk, S., “Endonezya: Takımadalardaki Egemenlik Savaşı” (Indonesia: Sovereignty War on Archipelago), İnat, K., Duran, B. (Ed.): *Dünya Çatışma Alanları (World Conflict Areas)*, Nobel Publishing, 2nd Ed., Ankara, 2007, 595-608.

Yenigün, Cüneyt, M. Ozcan, “Foreign Policy of the Republic of Iraq”, Wolfgang, G., İnat, K. (Ed.): *Foreign Policy in the Greater Middle East, Central Middle Eastern Countries*, WVW Wissenschaftliher Verlag Berlin Publications, Berlin, 2005, 37-55.

Yenigün, Cüneyt, *Soğuk Savaş Sonrasında TBMM ve Dış Politika*, (Turkish Parliament and Foreign Policy after the Cold War), Nobel Publications, Ankara, 2004.